

Testua — **Aitor Bizkarra**
 Irudia — **Zoe Martikorena**

GRAMSCI, KULTURA, POLITIKA

Balirudike, Antonio Gramsci eztabaida politiko ia guztien *atrezzo* intelektualaren parte bilakatu dela, gutxienez 70eko hamarkadaren erdi aldetik aurrera. Geroztik, nonahi hitz egiten da *hegemoniaz*, *iraultza pasiboaz*, *bloke historikoez*... baina ez beti pentsamendu politiko zintzo eta engaiatuak eskatzen duen doitasunez. Gramsciren aburuz folklorea klase subalternoen mundu-ikusker da, mundu-ikusker a sistematikoa eta landu gabea, non sedimentu gisara pilatzen joaten baitira igarotako garai historikoetako mundu-ikuskeren elementuak zein testuingurutik atera eta banalizatutako nozio zientifiko garaikideak. Bada, paradoxikoki, Gramsciren teoria politikoko elementuak solteek daukaten presentziari erreparatuta, gaur egungo *folklore filosofiko-politiko*aren parte direla esan daiteke. Hosbawmen iritziko, Gramsciren terminologia agertu ohi da «zorroztasunik gabe, gerrarteko garaian termino freudiarrekin gertatu zen bezala» (Hosbawm, 2011: 321). Dena den, adibideak gehiago ere jar litezke, ez da jazoera ezohikoa; esaterako, antzeko zerbait gertatzen da egun John L. Austinek hizkuntza-ekintza jakin batzuk izendatzeko erabili zuten beste termino batekin etab.

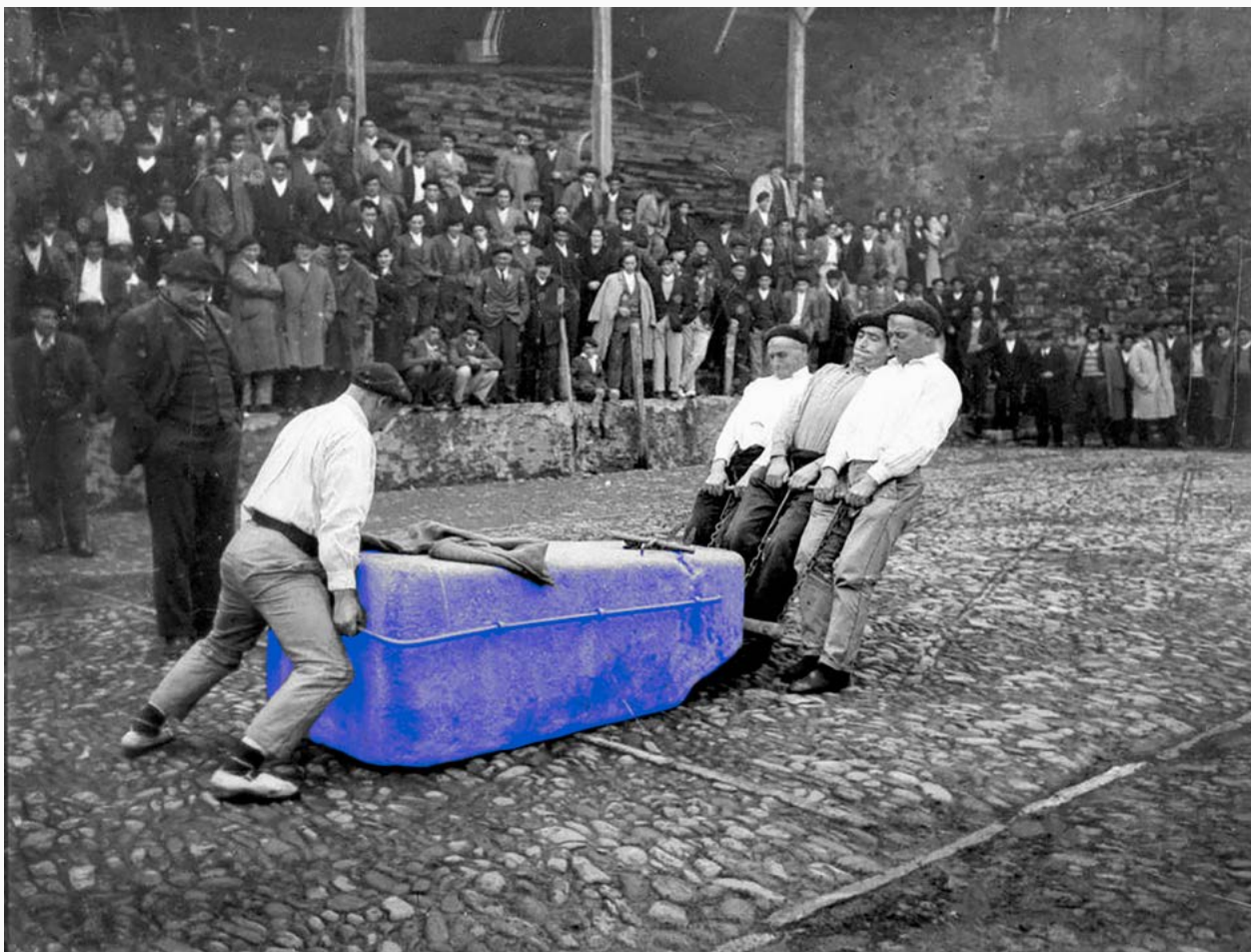

Bada, paradoxikoki, Gramsciren teoria politikoko elementu solteek daukaten presentziari erreparatuta, gaur egungo *folklore filosofiko-politikoaren* parte direla esan daiteke

1917ko azaro bukaeran *Kapitalaren aurkako iraultza* izeneko artikulua idatzi zuen Gramscik, urriko iraultza boltxebikea hizpide. Egiaz, artikulua izen egokiagoa zatekeen —nahiz eta akaso ez deigarriagoa— *II. Internazionalaren aurkako iraultza* edo *Historiaren ulerkeraren mekanikoaren aurkako iraultza*. Izan ere, artikulua horretan salatu zuen nola, artean erlazio sozial kapitalistak azpigaratuta zeuden arren, *borondate kolektiboaren* elementua kontuan izan ez zutelako ez zezaketen hainbat marxistek Errusian gertatu (eta gertatzen ari) zena ulertu. Horrek ez du esan nahi Gramscik borondatearen edo nahimenaren elementua absolutizatzen zuenik ^[1]. Kontrara, borondate kolektiboa, politikoa, berak zioen gisan «zentzu modernoan» ulertzeko premia daukagu, alegia, «beharrizan historikoaren kontzientzia aktibo gisa» (Gramsci, 2018: 8). Hau da, Marxek *Luis Bonaparteren Brumarioaren 18a*-n dioen gisan, «gizakiek beren historia egiten dute, baina ez beren nahierara, beraiek aukeratutako zirkunstantzietan, baizik eta zuzenean aurkitzen dituzten zirkunstantzietan» (Marx, 2016: 250). Beranduago esango zuen gisara, akatsaren bi polo nagusi existitzen dira analisi historiko-politikoan, «ekonomismoa» eta «ideologismoa»: «kasu batean, arrazoi mekanikoak gehiegi balioesten dira; bestean, elementu boluntarista eta indibiduala go-raipatzen da» (Gramsci, 2018: 34).

Ez alferrik ziren bere testu kuttunenetakoak Marxen 59ko hitzaurrea eta Feuerbachi buruzko tesiak. Alde batetik, defendatzen zuen egoera konkretuen analisi politikoak egiterakoan oinarri gisa hartu behar zirela 59ko hitzaurretik ateratako historiaren bilakaera orokorrari buruzko funtsezko bi printzipioak: «1) Gizarte batek ere ez du zereginik hartzen helburu gisa zeinaren konponbiderako baldintza beharrezkoak eta nahikoak ez diren existitzen edo ez dauden, gutxienez, agertze- eta garapen-bidean. 2) Gizarte bat ere ezin da desagertu eta ezin da ordeztu, baldin eta aurrez ez baditu garatzen bere erlazio sozialetan inplikaturik dauden bizi forma guztiak» (Gramsci, 2018: 33)^[2]. Bestalde, Marxek Feuerbachi kritikatzeko zion materialismo kontenplatibo horixe bera ikusten zuen joera mekanizistako hainbat marxistarengan. Gaztetako garai

Horrek ez du esan nahi Gramscik borondatearen edo nahimenaren elementua absolutizatzen zuenik. Kontrara, borondate kolektiboa, politikoa, berak zioen gisan «zentzu modernoan» ulertzeko premia daukagu, alegia, «beharrizan historikoaren kontzientzia aktibo gisa»

boluntarista samarra kenduta, esan daiteke Gramsciren pentsamendu osoa «akatsaren bi polo» horien arteko oreka konplexuan artikulatzen dela.

Gramscik darabilen kontzeptu entzutetsuena *hegemonia* da, ezbairik gabe. XIX. mende bukaeratik aurrera eztabaida taktiko-estrategikoetan zentratuta izan zen hegemoniaren auzia Errusian: lehenik errusiar sozialdemokraziaren aurrekari izan ziren antolakundeetan (ikus, Plekhanoven Lanaren Askapenerako Taldea); eta, ondoren, errusiar sozialdemokrazian bertan. Finean, nagusien aurkako borroka ekonomikotik harago, tsarismoaren aurkako borroka politikoan, proletariotzak gainontzeko klase subalternoekiko jokatu beharreko gidaritzapaperaren auzia zen hegemoniarena. Leninen *Zer egin?* (1902) liburua ere, tematika horrek gurutzatzen du, esaterako. Hegemonia kontzeptuaren nazioartekotzea, ordea, geroago etorri zen Kominternaren eskutik, zeinaren mundu-mailako IV. Kongresuan (1922) Gramscik parte hartu baitzuen^[3].

Edozein kasutan, Gramscik kontzeptua berri-
tu egin zuen, nagusiki bi aspektutan. Lehenik eta
behin, auzi taktiko-estrategikoa pentsatzeko oinar-
rizko kontzeptu gisa mantendu bazuen ere, ekial-

**Mendebalde aurreratuan,
ordea, egoera oso zen
bestelakoa, eta 1921etik
aurrera estrategia
berri pentsatu beharra
nabarmendu zen,
hain justu iraultza
boltxebikea inspirazio-
iturri izanagatik ere, ez
zelako egokia, esaterako
Alemanian, botere-
hartzearen eredu gisa**

deko (Errusiako) formazio sozial konkretuaren tesuingurutik kanpo atera zuen. Bigarrenik, erabilera taktiko-estrategikoaz harago, mendebaldeko demokrazia aurreratuetako botere modalitate partikularra aztertzeko erreminta analitiko gisa erabili zuen.

«Ekialdean Estatuoa zen dena, gizarte zibila primitiboa eta gelatinkara zen» (Gramsci, 2018: 53); esan nahi baita, Errusiako baldintza sozioekonomiko eta kultural orokorrek ez zeukaten, zentzu kapitalistan, inongo garapen eta sendotasunik, eta gainera tsarismoaren sustraitze zibila oso kolokan zegoen, besteak beste, I. Mundu Gerra medio. Eta hain zuzen horretxegatik gertatu zen arrakastatsu mugimendu-gerra, botere-hartze insurrekzionala.

Mendebalde aurreratuan, ordea, egoera oso zen bestelakoa, eta 1921etik aurrera estrategia berri zuzen beharra nabarmendu zen, hain justu iraultza boltxebikea inspirazio-iturri izanagatik ere, ez zelako egokia, esaterako Alemanian, botere-hartzearen eredu gisa. «Mendebaldean, Estatuaren eta

gizarte zibilaren artean harreman zuzena zegoen, eta Estatuaren dardararen azpian gizarte zibilaren egitura sendoa bat nabarmentzen zen. Estatuoa lubaki aurreratu bat besterik ez zen, atzean gotorleku eta kasamata kate sendoa bat zuena» (Gramsci, 2018: 53). Alegia, mendebaldean burgesiaren botere politikoa ez zetzan soilik aparatua koertzitiboaren eta estatu-administrazioaren funtzionamenduan, gizarte zibilean erroturiko kontsentsuzko elementu kultural oso indartsu bat ere bazegoen.

Horrek ez du esan nahi Tsarren autokrazia feudala indarrean soilik oinarritzen zenik eta demokrazia burgesa, aldiz, burgesiaren menderakuntza kulturaleran. Gramsciren interpretazio erreformisten ohiko klaxetako batek dio, haren arabera, menderakuntza kapitalista funtsean kulturala dela. Horrela, balizko estrategia sozialista gaurkotuaren egitekoa mugatzen da kontzientziak astintzera eta hauteskundeetan gehiengo aritmetikoak eskuratzera. Egiaz, ulerkera horien bidez Gramsciren

Gramscik, beraz, hegemonia kontzeptua baliatu zuen, batetik, burgesia modernoaren botere modalitateak zeukan konplexutasuna aztertzeko; eta, bestetik, indar-korrelazio multidimentsional horri aurre egin ziezaiokeen estrategia komunista diseinatzeko

pentsemendua despolitizatu besterik ez da egiten, esplotazio ekonomikoaren eta Estatuaren izaera burgesaren auziei entzungor egiten baitie: Gramsci «sindikalista kultural» bilakatzen dute (Ruiz Sanjuan, 2015: 9).

Egiaz, mendealdeko estatu kapitalista aurreratuaren koertzio gaitasuna erregimen tsaristarena baino aurreratuagoa zen, garapen teknologiko-industrialak bortxa-gaitasunean daukan eragin zuzena medio. Horrez gain, baina, burgesiak bere kosmobisioa masengan ezartzeko lubaki-sare politiko eta zibil ikaragarria zeukan (komunikabideak, hezkuntza-sistema, intelektualak, hauteskondeek eragiten duten herri-botere ilusia...). Tsarrek Errusian zeukaten dominazio ereduarekin alderatuz, mendealdeko Europan burgesia modernoak zeukan dominazio ereduak nagusitasun kualitatibo handia zeukan: politikoki eta ekonomikoki dominantea ez ezik, zibilki hegemonikoa zen.

Gramscik, beraz, hegemonia kontzeptua baliatu zuen, batetik, burgesia modernoaren botere modalitateak zeukan konplexutasuna aztertzeko; eta, bestetik, indar-korrelazio multidimentsional horri aurre egin ziezaiokeen estrategia komunista diseinatzeko. Analisisirako eta diseinurako tresna gisa.

Hegemonia kontzeptuak ahalbidetzen du fase historikoari egokitutako politika iraultzailea pentsatzea, klase-borroka kulturalaren elementua kontuan izanda. Beraz, Gramsciren hipotesia da proletariotza iraultzaileak hegemoniaren dimentsioa kontuan izan behar duela politikoki dominantea

Proletariotzaren diktadura eta proletariotzaren hegemonia, beraz, ez dira nozio antitetikoak, elkarrekin bateragarriak baizik

izatera iritsi nahi baldin badu. Horrek, analogia militar bat eginez, inpliketzen du zentzu kapitalistan atzeratuak diren herrialdeetan eta kolonietan arrakastatsu gertatu den mugimendu-gerra, estatu modernoetan historikoki agortu eta anakroniko bilakatu dela. Azken horietan, posizio-gerraren eredu estrategikoak ilustratzen du hobeki proletariotzaren eginbearra, eta politikoki honakoa esan nahi du: proletariotzaren diktadurarako *sine qua non* baldintza dela proletariotzaren hegemonia. Proletariotzaren diktadura eta proletariotzaren hegemonia, beraz, ez dira nozio antitetikoak, elkarrekin bateragarriak baizik.

Bestalde, XX. mendean politika iraultzailea pentsatzeko bainoago, erreazio forma burgesak teorizatzeke, Gramscik berreskuratu eta berraktibatzen zuen beste kontzeptu-gakoetako bat *iraultza pasiboa* da. Iraultza pasiboa errestituzio aktibo bat da. Iraultza pasiboaren kontzeptua XIX. mendean Italian jazo zen bateratze-prozesu politiko eta sozialaren analisisan, hots, *Risorgimento*aren analisisan, erabili zuen Gramscik lehenbizi. Italiaren bateratze-prozesuan, bateratze-bide monarkikoaren aldekoek bide errepublikarraren aldekoek gain nola hartu zieten azaltzeko erabiltzen du, alegia, proiektu historikoki progresista eta herrikoi bat nola gauzatu zen piamonteko monarkiaren botere-hartzearen forman. Eta gero izaera teoriko orokorragoa ematen dio.

Laburbilduz, iraultza frantsesetik aurrera, iraultza burgesek etengabeko tentsio bat kudeatu behar izan dute: ekoizpen-indarrak eta forma politiko-juridikoak eraldatu beharraren eta eraldaketa horren ondorioz sortzen den gatazka-prozesu modernoaren kontrolatzeko beharraren artekoa. Iraultza pasiboaren bidez, alde batetik, burgesia klase iraultzaile gisa agertzen da, hau da, aldaketak bultzatuz «ekimen politikoa bere eskuetan duen klase gisa» eta, bestetik, errestituzio gisa «neurrigabe handituz masa subalternoen gaineko kontrol-organismoak, horiek beren posizio politiko independentea gara ez dezaten» (Frosini, 2017:51).

Datorrena posizio-guda politiko-kulturala da. Epe luzerako higadura-guda politiko-kulturala, zeinaren bidez soilik lor baitaiteke «ideologia tradizionalen oinarritutako batasuna suntsitzea, haren hausturarik gabe indar berriak ezingo bailuke bere nortasunaz jabetu»

Gramsciren gaurkotasuna, nik uste, nabaria da egun. Etika eta ulermen-marko kapitalista masa proletarioengan ezartzeko inoiz baino baliabide handiagoekin, burgesiak iraultza pasibo betean dihardu: orain arte emantzat jotzen genituen zenbait eta zenbait kontsumo eta harreman mota, mugikortasun-eredu, ekoizpen-prozesu eta gainegitura juridiko irauliz datorren ziklorako prestakuntza gisara. Emantzat jotzen genuen dena aldatzen da, finean, dominazio burgesa izan ezik. Horixe da, iraultza pasiboa, errestaurazio aktiboa.

Egungo gizarte kapitalista aurreratuetan, meta-keta-ziklo posfordista agortze-bidean, proletariorik ez dagoen sistema kanporatua da gizarte politikoan elementu pasibo gisa (hauteskundeak), baina, era

berean, sistematikoki kanporatua da elementu aktibo gisa (askatasun politikoaren suntsipena). Proletariorik ez dagoen sistema kanporatua baldin badauka politika egitea, termino organikoetan alderdi bakarreko erregimenean bizi gara nahiz eta, formalki, askotariko alderdi politikoak existitu. Proletariorik ez dagoen sistema kanporatua ez dagoen heinean ez dago politikarik, soilik espontaneitatearen markoan kokatutako gatazka giroa, batetik; eta burgesiaren alderdiaren barneko frakzioen arteko gatazka burokratiko-administratiboak, bestetik. Horregatik, hain zuzen, proletariorik ez dagoen sistema kanporatua da politikaren beharrezan aldarrikatzen duena, historia desfatalizatuz, baina *politika handiaren* beharrezan zentzu gogorrean: «Politika handiak estatu berrien funtzioarekin, egi-

tura organiko ekonomiko-sozial jakin batzuen suntsipenaren, defentsaren, kontserbazioaren aldeko borrokarekin lotutako gaiak biltzen ditu. Politika txikiak dagoeneko ezarrita dagoen egitura baten barruan, klase politiko bereko frakzioen arteko nagusitasunezko borroken ondorioz, planteatzen diren gai partzial eta egunerokoak hartzen ditu barne» (Gramsci, 2018: 107). Ideal burgesa, ordea, politika handiaren ezabapena da (hori lortzea da, hein batean, burgesiaren politika handia).

Gramscirekin batera, gure ustez, prozesu hori soilik Printze Modernoak jar dezake auzitan. Printze Modernoa Alderdia da, Alderdi Komunista. Horrek, kulturalki esan nahi du proletalگو iraultzailearen borondate kolektiboaren eta mundu-ikuskeraren adierazpen aktibo eta eragile dela aldi berean, kausa eta efektu: «Printze modernoak, garatzean, harreman intelektual eta moralen sistema osoa nahasten du, bere garapenak esan nahi baitu ekintza bakoitza baliagarritzat edo kaltegarritzat, bertutetsutzat edo gaiztotzat jotzen dela soilik Printze moderno bera erreferentzia puntu gisa duen heinean» (Gramsci, 2018:9).

Datorrena posizio-guda politiko-kulturala da. Epe luzerako higadura-guda politiko-kulturala, zeinaren bidez soilik lor baitaiteke «ideologia tradizionalan oinarritutako batasuna suntsitzea, haren hausturarik gabe indar berriak ezingo bailuke bere nortasunaz jabetu» (Gramsci, 2018: 11). /

OHARRAK

1. Laclau eta Mouffe, *Hegemonía y estrategia socialista* liburuan, argudiatzen saiatzen dira Gramscik trantsizio papera jokatzen duela marxismo klasikoaren ustezko paradigma politiko esentzialistaren eta «klase sozial» nozioaren dekonstrukzioaren artean. Horien ustez, hegemoniaren kontzeptua marxismoaren gabezia mekanizistei *ad hoc* jarritako adabakia da. Kritikatzen duten lastozko panpinari, baina, oinarri sozioekonomikorik gabeko politikaren autonomia absolutua kontrajartzen diote, muturreko boluntarismo modu bat, finean, Gramscirengandik ezin urrutiago.

2. Marxen jatorrizko formulazioa honakoa da: «Formazio sozial bat bera ere ez da desagertzen bere baitan kabitzen diren ekoizpen-indar guztiak garatu baino lehen, eta inoiz ez da ekoizpen-harreman berri eta jasoagorik agertzen, haien existentziarako baldintza materialak antzinako gizartean ondu baino lehen» (Marx, 2016: 373).

3. 1922-1923 artean urtebete egin zuen Gramscik Moskun, eta, besteak beste, errusiera ikasi zuen. Perry Andersonen arabera (2017: 54), Gramscik orduantxe bereganatu zuen hegemonía kontzeptua.

BIBLIOGRAFIA

Anderson, P. (2018). *Las antinomias de Antonio Gramsci*. Madril: Akal.

Frosini, F. (2017). «¿Qué es la “crisis de hegemonía”? Apuntes sobre historia, revolución y visibilidad en Gramsci». *Las Torres de Lucca*, (11): 45-71.

Gramsci, A. (2013). *Antología*. Madril: Akal.

Gramsci, A. (2018). *Notas sobre Maquiavelo, sobre la política y el estado moderno*. Granada: Editorial Comares.

Hosbawm, E. (2011). *Cómo cambiar el mundo*. Barcelona: Crítica

Marx, K. (2016). «El dieciocho Brumario de Luis Bonaparte». In *Obras escogidas VOL. 1*, K. Marx eta F.Engels, 246-351. Madril: Akal.

Marx, K. (2016). «Prólogo a la Contribución a la Crítica de la Economía Política». In *Obras escogidas VOL. 1*, K. Marx eta F.Engels, 371-376. Madril: Akal.

Marx, K. (2014) «Tesis sobre Feuerbach». In *La ideología alemana*, K. Marx eta F.Engels, 499-502. Madril: Akal.

Ruiz Sanjuán, C. (2015). «Estado, sociedad civil y hegemonía en el pensamiento político de Gramsci». *Revista de Filosofía y Teoría Política*, (47), e002.